

Bliski Wschód: prymat siły nad prawem i emocji nad racjonalnością

Wojna Izraela z Hamasem

W 2024 r. sytuacja na Bliskim Wschodzie ewoluowała przede wszystkim pod wpływem napięć i sprzeczności wywołanych rozpoczętą 7 października 2023 r. wojną pomiędzy Izraelem i Hamasem. Atak palestyńskiej organizacji, kontrolującej Okręg Gazy i uznawanej przez wiele państw świata za terrorystyczną, na przygraniczne regiony Izraela (tzw. operacja „Burza al-Aksa”) rozpoczął krwawy konflikt determinujący sytuację w regionie przez cały 2024 rok. Odwetowa izraelska operacja militarna („Żelazne Miecze”) miała na celu realizację trzech głównych zadań: zniszczenie sił zbrojnych Hamasu, pozbawienie tej organizacji zdolności do zarządzania Gazą w przyszłości oraz uwolnienie zakładników pochwyconych w ataku z października 2023 r.¹ Działania Izraela doprowadziły do okupacji terytorium Okręgu Gazy, ataków wojskowych mających, zgodnie z deklaracjami strony izraelskiej, całkowicie wyeliminować potencjał bojowy przeciwnika, masowych zniszczeń infrastruktury w Okręgu Gazy, włącznie z budynkami mieszkalnymi, drogami, szkołami czy szpitalami (13 znajdujących się tam szpitali zostało zrujnowanych w trakcie ataków wojskowych). Zniszczony został system zaopatrzenia w wodę i wstrzymano dostawę energii elektrycznej. Od 9 października 2023 r. wprowadzono pełną blokadę Okręgu Gazy, co miało ogromne znaczenie dla pogorszenia sytuacji ludności cywilnej².

Liczba ofiar śmiertelnych działań zbrojnych na terytorium okręgu została przez Ministerstwo Zdrowia Gazy oceniona na 45 936 osób (do 8 stycznia 2025 r.), z tego ponad połowa to kobiety, dzieci i osoby powyżej 65. roku życia. Jednak

¹ Zob. O. Guterman, „After the agreement for the release of the hostages – what should be done with the Gaza Strip?”, *INSS Insight* nr 1937, 29 stycznia 2025 r., The Institute for National Security Studies, <https://www.inss.org.il/publication/gaza-the-day-after/> (dostęp: 30.01.2025).

² Por. B. Rastle, „Strefa Gazy. Jak wygląda sytuacja humanitarna?”, *Rzeczpospolita*, 14 października 2023 r., <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art39267221-strefa-gazy-jak-wyglada-sytuacja-humanitarna> (dostęp: 2.02.2025).

dane powyższe, opublikowane na łamach czasopisma medycznego *Lancet*, autorzy tego artykułu podważają, wskazując, że są one najprawdopodobniej zaniżone o niemal 40% (około 10 tys. osób uważa się za zaginione)³. Liczba osób rannych wynosi około 109 tys. Strona izraelska ocenia, że w trakcie walk udało się wyeliminować około 20 tys. bojowników Hamasu, w tym jego przywódców, natomiast przedstawiciele tej organizacji wskazują, że liczby te są przesadzone. W trakcie walk w Okręgu Gazy – według oficjalnych źródeł wojskowych – śmierć poniosło także 405 żołnierzy izraelskich⁴. Hamas zachował pewne zdolności do odwetowych ataków przeciwko celom izraelskim, jednak na znacznie mniejszą skalę niż w momencie rozpoczęcia konfliktu.

Różnica w liczbie ofiar po obu stronach konfliktu pokazuje skalę dysproporcji, jeśli chodzi o potencjał wojskowy Izraela i Hamasu. Oczywiście istotny jest tu fakt, że walki toczyły się na gęsto zamieszkanym terenie palestyńskim: w Okręgu Gazy zamieszkuje około 2,2 mln osób (z czego 1,7 mln to uchodźcy z wcześniejszych wojen arabsko-izraelskich) na obszarze o pow. 360 km², a gęstość zaludnienia wynosi około 5900 osób na km². Asymetria sił i środków będących w dyspozycji stron konfliktu w tym przypadku miała kolosalne znaczenie dla poziomu zniszczeń i strat poniesionych przez obie strony zaangażowane w walki.

Zniszczenia infrastruktury oraz intensywność działań bojowych doprowadziły do kryzysu humanitarnego na ogromną skalę⁵. Problemy były potęgowane przez wymuszane przez władze okupacyjne przesiedlenia cywilów motywowane koniecznością ich ochrony przed konsekwencjami działań zbrojnych. Jednocześnie uzależniało to ludność cywilną od zewnętrznego wsparcia. Niesiona przez organizacje międzynarodowe pomoc dla ludności cywilnej w Okręgu Gazy była jednak limitowana, co prowadziło do oskarżeń pod adresem Izraela o świadome stosowanie tego typu praktyk. Dochodziło również do ataków armii izraelskiej na konwoje humanitarne, pomimo że każda tego typu aktywność musiała być koordynowana z władzami okupacyjnymi.

³ Z. Jamaluddine, H. Abukmail, S. Aly, O.M.R. Campbell, F. Checchi, „Traumatic injury mortality in the Gaza Strip from Oct 7, 2023, to June 30, 2024: A capture-recapture analysis”, *The Lancet*, 9 stycznia 2025 r., [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)02678-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)02678-3/fulltext) (dostęp: 2.02.2025); zob. też: M. Guillot, M. Draid, V. Cetorelli, J. H.C. Monteiro Da Silva, I. Lubbad, „Life expectancy losses in the Gaza Strip during the period October, 2023, to September, 2024”, *The Lancet*, 23 stycznia 2025 r., [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)02810-1/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)02810-1/fulltext) (dostęp: 2.02.2024).

⁴ E. Farge, N. Al-Mughrabi, „Gaza death toll: How many Palestinians has Israel's offensive killed?”, *Reuters*, 15 stycznia 2025 r., <https://www.reuters.com/world/middle-east/how-many-palestinians-has-israels-gaza-offensive-killed-2025-01-15/> (dostęp: 2.02.2025).

⁵ Szerzej zob. *What is happening in Gaza? 96 per cent of the population do not have enough food*, British Red Cross, 3 lutego 2025 r., <https://www.redcross.org.uk/stories/disasters-and-emergencies/world/whats-happening-in-gaza-humanitarian-crisis-grows> (dostęp: 4.02.2025). Zob. też materiały Biura Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej (OCHA): <https://www.unocha.org/occupied-palestinian-territory> (dostęp: 4.02.2025).

W trakcie konfliktu zginęło około 350 pracowników organizacji humanitarnych (większość z nich to Palestyńczycy)⁶. W jednym z takich ataków 1 kwietnia 2024 r. zginęło siedmiu wolontariuszy z międzynarodowej organizacji World Central Kitchen dostarczających pomoc żywnościową mieszkańcom regionu, a jedną z ofiar był polski wolontariusz Damian Soból⁷. 28 października 2024 r. parlament Izraela przegłosował decyzję zabraniającą przedstawicielom państwa żydowskiego kontaktów z Agencją NZ ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim (UNRWA), co oznacza ogromne utrudnienia dla działalności tej agencji w Izraelu, Okręgu Gazy i na Zachodnim Brzegu Jordanu, formalnie pod pretekstem zaangażowania części pracowników agencji w działania Hamasu (przedstawiciele agencji podważają racjonalność tych ocen)⁸. Ogromna skala i zakres pomocy niesionej przez tę agencję od momentu jej powstania 8 grudnia 1949 r. z jednej strony pozwalała na neutralizację wielu negatywnych konsekwencji wynikających z faktu, iż na terytoriach okupowanych przez Izrael i w krajach sąsiednich przebywa około 6 mln Palestyńczyków, będących uchodźcami z terytoriów, które weszły w skład państwa Izrael, bądź ich potomkami. Można przypuszczać, że niechęć Izraela do współpracy z tą agencją bierze się m.in. stąd, że jej działalność przypomina o demograficznych konsekwencjach wojny o niepodległość Izraela. Z drugiej strony UNRWA poprzez swoją aktywność sprawia, że wśród Palestyńczyków uchodźstwo stało się zjawiskiem „dziedzicznym” z pokolenia na pokolenie, co wyróżnia tę społeczność na tle innych grup w podobnej sytuacji oraz podtrzymuje nadzieje na powrót do ojczyzny⁹.

Operacje bojowe armii izraelskiej na terytorium Okręgu Gazy rozpoczęły się wkrótce po ataku bojówek Hamasu na przygraniczne obszary Izraela i ukie-
runkowane były na całkowite zniszczenie tej organizacji i fizyczne wyeliminowanie jej bojowników oraz destrukcję sprzętu, zaplecza i infrastruktury

⁶ Zob. *Crisis in the Middle East: What is happening?*, International Rescue Committee, 9 stycznia 2025 r., <https://www.rescue.org/article/crisis-middle-east-what-happening> (dostęp: 4.02.2025).

⁷ Oprócz Polaka ofiarami izraelskiego nalotu byli obywatele Australii, Kanady, USA i Wielkiej Brytanii. Od 29 kwietnia WCK wznowiła działalność – w mieście Al-Mawasi otwarto punkt żywienia o nazwie „Kuchnia Damiana”. *World Central Kitchen wraca do Strefy Gazy. Ukonoruje wolontariusza Damiana Sobola*, TVN24, 28 kwietnia 2024 r., <https://tvn24.pl/swiat/smierc-damian-sobola-world-central-kitchen-wraca-do-strefy-gazy-uhonoruje-polskiego-wolontariusza-st7892181> (dostęp: 3.02.2024).

⁸ Zob. J. Sharon, „How will Israel’s new anti-UNRWA laws impact the controversial agency’s operations?”, *The Times of Israel*, 1 listopada 2024 r., <https://www.timesofisrael.com/how-will-israels-new-anti-unrwa-laws-impact-the-controversial-agencys-operations/> (dostęp: 1.02.2025); „What is Unrwa and why has Israel banned it?”, BBC, 29 października 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/c8jy9v43z89o> (dostęp: 1.02.2025). Na temat aktywności agencji i jej odpowiedzi na – zdaniem jej przedstawicieli – niesłuszne zarzuty Izraela zob. materiały na jej stronie internetowej, a zwłaszcza: *UNRWA: Claims Versus Facts*, <https://www.unrwa.org/unrwa-claims-versus-facts-february-2024> (dostęp: 1.02.2025).

⁹ Y. Knell, „Israel’s looming Unrwa ban a catastrophe, UN Palestinian refugee agency warns”, BBC, 31 stycznia 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cx257j4v0xpo> (dostęp: 4.02.2025).

stworzonej w celu ukrycia potencjału bojowego, a następnie służącej prowadzeniu operacji antyizraelskich. Jednym z najważniejszych celów wojskowych stał się system podziemnych tuneli, dzięki któremu Hamas mógł ukryć swój potencjał bojowy. Tunele umożliwiały transport zaopatrzenia (także z terytorium Egiptu) i ułatwiały przemieszczanie się bojowników. W pierwszej fazie działań przeprowadzono serię ataków powietrznych, a następnie – od 27 października 2023 r. – siły zbrojne Izraela zaatakowały cele zlokalizowane w północnej części Okręgu Gazy (miasto Gaza). Od 3 grudnia 2023 r. armia izraelska podjęła także ofensywę w południowej części regionu (główne miasto tej części okręgu to Chan Junus), w maju 2024 r. celem ataków stało się też miasto Rafah położone przy granicy z Egiptem, gdzie znajduje się przejście graniczne kontrolowane wcześniej przez Palestyńczyków i wykorzystywane na dużą skalę przez organizacje niosące pomoc humanitarną¹⁰.

Izrael stosował taktykę bezwzględnego eliminowania zagrożeń ze strony terrorystów Hamasu i jego sojuszników (Palestyński Muzułmański Dżihad oficjalnie włączył się do działań zbrojnych), co prowadziło wielokrotnie do ataków na obiekty, które według strony izraelskiej wykorzystywane były przez terrorystów do realizacji ich celów, ale jednocześnie były budynkami cywilnymi i pełniły przede wszystkim funkcje usługowe wobec mieszkańców tej eksklawy. Szczególne kontrowersje budziły wśród międzynarodowej opinii publicznej ataki na szpitale, szkoły czy budynki mieszkalne, co pociągało za sobą przypadkowe ofiary cywilne¹¹. Filozofia działania wojsk izraelskich opierała się na przeświadczeniu, że jakiegokolwiek podejrzenie o wykorzystywanie danego obiektu przez Hamas usprawiedliwia użycie wszelkich środków militarnych w celu jego zniszczenia, bez uwzględniania ubocznych kosztów dla mieszkańców Okręgu Gazy. W izraelskiej propagandzie towarzyszyły temu niekiedy hasła dehumanizujące przeciwnika i oskarżające wszystkich Palestyńczyków o gotowość wspierania agresywnych poczynąń organizacji terrorystycznych¹².

Zarzuty o popełnianie zbrodni międzynarodowych przez przedstawicieli obu stron konfliktu doprowadziły do podjęcia przez Międzynarodowy Trybunał Karny decyzji o sformułowaniu oskarżeń pod adresem premiera Izraela

¹⁰ M. Matusiak, „Izraelska ofensywa w Rafah w warunkach katastrofy humanitarnej”, *Komentarze OSW*, 17 maja 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-05-17/izraelska-ofensywa-w-rafah-w-warunkach-katastrofy-humanitarnej> (dostęp: 4.02.2025).

¹¹ Por. „How a year of war has devastated Gaza’s civilian infrastructure”, *Doctors Without Borders*, 11 listopada 2024 r., <https://www.doctorswithoutborders.org/latest/how-year-war-has-devastated-gazas-civilian-infrastructure> (dostęp: 4.02.2025).

¹² Por. A. Ibsais, „Palestinians are being dehumanised to justify occupation and genocide”, *Al Jazeera*, 20 sierpnia 2024 r., <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/8/20/palestinians-are-being-dehumanised-to-justify-occupation-and-genocide> (dostęp: 2.02.2025); „UN rights chief warns of ‘dehumanization’ of Palestinians amid West Bank violence as Gaza crisis deepens”, *UN News*, 28 grudnia 2023 r., <https://news.un.org/en/story/2023/12/1145132> (dostęp: 2.02.2025).

Benjamina Netanjahu, ministra obrony tego państwa Jo'awa Galanta oraz lidera Hamasu Mohammeda Deifa o popełnienie zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Prokurator MTK Karim Khan przedstawił 20 maja 2024 r. wniosek o wydanie nakazów aresztowania dla pięciu osób (oprócz wyżej wymienionych także liderów Hamasu – Ismaila Haniji i Jahji Sinwara, w kolejnych tygodniach potwierdzono jednak ich śmierć, niepewna natomiast pozostawała sytuacja Mohammeda Deifa, który według niepotwierdzonych doniesień strony izraelskiej zginął w Gazie w ataku lotniczym). W dniu 21 listopada sędziowie MTK wydali nakaz aresztowania trzech osób¹³.

Izraelska opinia publiczna po szoku wywołanym agresją Hamasu w październiku 2023 r. w większości akceptowała deklarowane cele operacji wojskowych. Poparcie dla działań militarnych utrzymywało się na stosunkowo wysokim poziomie, a co ważne, zniszczenia w Okręgu Gazy i cierpienia ludności palestyńskiej w ograniczonym stopniu wpływały na opinie o trwającej wojnie. Było to m.in. wynikiem cenzury wojskowej – o wielu działaniach i incydentach nie informowano w izraelskich środkach masowego komunikowania. W pewnym stopniu była to zapewne również reakcja na doświadczenie państwowego ataku Hamasu. Śmierć około 1200 Izraelczyków oraz porwanie 251 zakładników miało ogromny wpływ na postrzeganie kwestii palestyńskiej w Izraelu i stworzyło przestrzeń dla wzrostu nastrojów nacjonalistycznych oraz dla akceptacji przemocy jako sposobu działania w warunkach utrzymującego się zagrożenia terrorystycznego¹⁴. Nie zmienia to jednak faktu, że spora część izraelskiej opinii publicznej była krytyczna wobec eskalacji przemocy w konflikcie¹⁵. Bieżące wydarzenia przesłoniły perspektywy dialogu, oddalając – jak się wydaje – jedyną racjonalną (z perspektywy większości obserwatorów zewnętrznych) wizję rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego, czyli

¹³ *Statement of ICC Prosecutor Karim A.A. Khan KC: Applications for arrest warrants in the situation in the State of Palestine*, International Criminal Court, 20 maja 2024 r., <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-applications-arrest-warrants-situation-state> (dostęp: 4.02.2025); *Situation in the State of Palestine: ICC Pre-Trial Chamber I rejects the State of Israel's challenges to jurisdiction and issues warrants of arrest for Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant*, International Criminal Court, 21 listopada 2024 r., <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges> (dostęp: 4.02.2025); D. Gritten, „Arrest warrants issued for Netanyahu, Gallant and Hamas commander over alleged war crimes”, BBC, 21 listopada 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cly2exvx944o> (dostęp: 4.02.2025).

¹⁴ Por. Dahlia Scheindlin *on Israeli Opinion – Gaza: The Human Toll*, Center for Strategic and International Studies, 29 sierpnia 2024 r., <https://www.csis.org/analysis/dahlia-scheindlin-israeli-opinion-gaza-human-toll> (dostęp: 4.02.2025).

¹⁵ W badaniu z przełomu marca i kwietnia 2024 r. 39% badanych Izraelczyków akceptowało zakres operacji wojskowej, 34% uważało, że nie posunęła się ona wystarczająco daleko, a 19% stwierdziło, że posunęła się zbyt daleko (7% nie miało opinii na ten temat, a 1% ankietowanych odmówiło odpowiedzi). Zob. L. Silver, M. Smerkovich, „Views of the Israel-Hamas war”, Pew Research Center, 30 maja 2024 r., <https://www.pewresearch.org/global/2024/05/30/views-of-the-israel-hamas-war-may-2024/> (dostęp: 4.02.2025).

powstania obok Izraela państwa arabskiego w granicach dawnego mandatu Palestyny.

Oczywiście należy pamiętać, że i przed wybuchem konfliktu rozwiązanie dwupaństwowe było mało prawdopodobne. Partie prawicowe (Likud) i skrajnie prawicowe (Religijny Syjonizm z Itamarem Ben-Gwirem na czele oraz Żydowska Siła kierowana przez Becalela Smotricza), wchodzące w skład powstałej po wyborach z 1 listopada 2022 r. koalicji premiera Benjamina Netanjahu, już od wybuchu drugiej intifady dążyły do unieważnienia perspektywy rozwiązania dwupaństwowego i konsekwentnie realizowały ten cel, czemu towarzyszyła także polityka *divide et impera* wobec sił palestyńskich i jednostronna aktywność osadnicza mająca zmienić strukturę demograficzną na terytoriach potencjalnie traktowanych jako obszar przyszłego państwa palestyńskiego (Zachodni Brzeg Jordanu)¹⁶. Paradoks zaistniałej sytuacji polega na tym, że agresywne poczynania izraelskiej prawicy dążącej do delegitymizacji idei państwa palestyńskiego i ekspansji na terytoriach arabskich, które nie znalazły się w granicach Izraela w wyniku wojny o niepodległość tego państwa z 1948 r., leżały także u źródeł wzmocnienia nacjonalizmu palestyńskiego i rosnącej radykalizacji części arabskich mieszkańców tych terytoriów, co doprowadziło do wzrostu znaczenia sił odwołujących się do radykalnych, terrorystycznych metod działania (Hamas, Palestyński Muzułmański Dżihad). Najbardziej pożądane z punktu widzenia perspektyw stabilizacji w regionie rozwiązanie oddala się w bliżej nieokreśloną przyszłość, a dominujące współcześnie w Izraelu prawicowe siły polityczne uzyskiwały argumenty wzmacniające narrację o niemożności kompromisowego rozwiązania. Ukształtowało się swego rodzaju błędne koło wzajemnie napędzających się radykalizmów, dla których przemoc stała się efektywnym i dopuszczalnym środkiem osiągnięcia celów.

O zmianach w sposobie postrzegania sytuacji w Izraelu na korzyść prawicowych sił politycznych może również świadczyć fakt, że w trakcie trwania konfliktu częściowo odbudował zaufanie społeczne premier Benjamin Netanjahu. O ile w momencie wybuchu konfliktu duża część Izraelczyków oskarżała go o osobistą odpowiedzialność za eskalację wewnętrznych napięć w Izraelu, które osłabiły spójność społeczeństwa i zmniejszyły efektywność służb specjalnych w rozpoznawaniu zagrożeń oraz zdolności do ich eliminowania¹⁷, o tyle twarde stanowisko i bezwzględność działań w wojnie przeciwko Hamasowi zostały zaakceptowane przez część Izraelczyków, prowadząc do wzmocnienia

¹⁶ Szerzej zob. W. Lizak, „Polityka, wojna i niepewność: Bliski Wschód w obliczu wyzwań dla stabilności i pokoju”, *Rocznik Strategiczny 2022/23*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2023, s. 332–339.

¹⁷ Por. idem, „Bliski Wschód i Afryka: wyzwania i zagrożenia dla stabilności i pokoju na obrzeżach Europy”, *Rocznik Strategiczny 2023/24*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2024, s. 306–307.

pozycji liderów rządzącej koalicji. Zwłaszcza ataki na przywódców sił wrogich Izraelowi pozwalały na budowanie wizerunku „bezwzględного mściciela” krzywd wyrządzonych państwu i społeczeństwu Izraela¹⁸.

Z drugiej strony istnieje silny nurt krytyczny wobec poczynań władz i armii Izraela, stanowiący rekcję na brak skutecznych działań na rzecz uwolnienia zakładników przetrzymywanych na terytorium Okręgu Gazy. Żądania potraktowania priorytetowo tego właśnie celu płynęły ze strony rodzin uwięzionych zakładników, ale i wielu grup społecznych stawiających ochronę życia własnych obywateli na pierwszym miejscu przed bezwzględnością militarnego odwetu. Najbardziej efektywnym sposobem realizacji tego celu było podjęcie rozmów z przywódcami Hamasu i osiągnięcie porozumienia o zawieszeniu broni, co wymagało strategicznej decyzji o gotowości do rozmów i kompromisu. Pomimo ofert płynących praktycznie przez cały okres trwania konfliktu ze strony międzynarodowych mediatorów (Stany Zjednoczone, Egipt, Katar) cel ten udało się osiągnąć dopiero na początku 2025 r. Administracja prezydenta Joego Bidena przedstawiła odpowiednie propozycje negocjacyjne w maju 2024 r.¹⁹, a Katar był gotów służyć pośrednictwem i udostępniał miejsce dla negocjacji wraz z ofertą dyplomatycznych usług, lecz negocjacje przez wiele miesięcy nie przynosiły rezultatu. Po stronie izraelskiej siły skrajnej prawicy, od których zależało przetrwanie rządzącej koalicji, podkreślały wielokrotnie, że priorytetem w trakcie walk powinno być całkowite wyeliminowanie Hamasu jako siły polityczno-wojskowej, podporządkowując temu celowi pozostałe elementy strategii wojskowej i politycznej²⁰. Oczywiście za wielomiesięczne przeciąganie negocjacji winę ponosi również Hamas²¹, który traktował zakładników jako argument przetargowy pozwalający na maksymalizację żądań ukierunkowanych na przetrwanie organizacji, zachowanie przynajmniej części potencjału oraz zgodę Izraela na wypuszczenie jak największej liczby więźniów palestyńskich skazanych za aktywność antyizraelską. Taka sytuacja uniemożliwiała rozwiązanie kwestii zakładników porwanych na początkowym etapie konfliktu – strona izraelska oceniała, że na początku 2025 r. w niewoli przebywało jeszcze 79 osób,

¹⁸ Zmiany te nie oznaczają pewności zwycięstwa rządzącej koalicji w ewentualnych przyszłych wyborach. Zob. Y. Knell, „Netanyahu in poll rebound after Hezbollah attacks”, BBC, 30 września 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/c243zempn6zo> (dostęp: 4.02.2025).

¹⁹ Zob. R. Berg, „What we know about the Gaza ceasefire deal”, BBC, 2 lutego 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cy5klgv5zv0o> (dostęp: 4.02.2025).

²⁰ Por. A.M. Dubnov, J. Rynhold, M. Klein, G. Shafir, *Governing Gaza After the War: The Israeli Perspectives*, Carnegie Endowment for International Peace, 1 lutego 2024 r., <https://carnegieendowment.org/posts/2024/02/governing-gaza-after-the-war-the-israeli-perspectives?lang=en> (dostęp: 4.02.2025).

²¹ Na temat celów, struktury i aktywności Hamasu zob. K. Robinson, „What is Hamas?”, Council on Foreign Relations, 17 października 2024 r., <https://www.cfr.org/backgrounder/what-hamas> (dostęp: 4.02.2025).

jednocześnie na podstawie różnorodnych ocen i doniesień uznawano, że jedynie część spośród nich pozostaje przy życiu²².

Rozejm został zawarty 15 stycznia 2025 r., a 19 stycznia oficjalnie porozumienie weszło w życie. Jego implementacja ma nastąpić w trzech etapach. W pierwszym, mającym trwać 42 dni okresie, zostało wprowadzone zawieszenie broni, Hamas zobowiązał się do uwolnienia 33 zakładników (kobiety, dzieci, osoby starsze), a Izrael w zamian zgodził się wypuścić 1900 więźniów palestyńskich. Po opuszczeniu przez wojska izraelskie obszarów zamieszkanych uchodźcy mogą powrócić do miejsc zamieszkania, umożliwiono także dostawy pomocy humanitarnej. Wojska izraelskie mają pozostać na terenach przygranicznych Okręgu Gazy, w tym również w tzw. korytarzu filadelfijskim (obszar okręgu przy granicy z Egiptem), wycofane zostaną natomiast z korytarza Netzarim (strefa oddzielająca północną część Okręgu Gazy od południowej). Trwałe zawieszenie broni ma zostać wynegocjowane na drugim etapie realizacji porozumienia, a jego szczegóły będą przedmiotem dalszych ustaleń. W tym okresie wojska izraelskie mają zostać całkowicie wycofane z okręgu, a pozostali zakładnicy wymienieni na palestyńskich więźniów. Ostatnia część porozumienia obejmuje proces odbudowy Okręgu Gazy ze zniszczeń wojennych, strona palestyńska ma także przekazać ciała martwych zakładników²³.

Kompromis zawarty w Ad-Dausze bazował na propozycjach negocjacyjnych przedstawionych przez międzynarodowych negocjatorów, zwłaszcza amerykańskich z maja 2024 r. Wydaje się, że to właśnie czynnik zewnętrzny zadecydował ostatecznie o przyjęciu ich przez strony konfliktu. Długotrwała zwłoka, jeśli chodzi o akceptację porozumienia, wynikała m.in. z faktu, iż odchodząca administracja amerykańska prezydenta Joego Bidena, pozostająca (w związku z krytyką wobec sposobu prowadzenia przez Izrael działań zbrojnych) w nie najlepszych stosunkach z rządem Netanjahu, miała ograniczone zdolności wpływania na strony konfliktu. Władze Izraela zdawały sobie jednocześnie sprawę z faktu, że nie będzie ona podejmować radykalnych kroków w okresie przedwyborczym, co pozwalało na kontestowanie niektórych żądań przedstawianych przez amerykańskich negocjatorów²⁴. Zwycięstwo w prezydenckich wyborach z 5 listopada 2024 r. Donalda Trumpa z jednej strony stwarzało nadzieję na powstanie bardziej przyjaznej Izraelowi administracji (takie były doświadczenia jego pierwszej prezydentury z lat 2017–2021), z drugiej – warunkowało możliwość wykorzystania nowej sytuacji dla wzmocnienia pozycji Izraela, ale przy akceptacji wyrażanych przez prezydenta elekta

²² M. Krever, „It's over, Dad': Jubilant reunions as latest round of Israeli hostage releases passes smoothly”, CNN, 1 lutego 2025 r., <https://edition.cnn.com/2025/02/01/middleeast/gaza-israel-hostages-palestinian-prisoners-intl/index.html> (dostęp: 4.02.2025).

²³ Szerzej zob. R. Berg, op. cit.

²⁴ J. Bowen, „Israel has changed since Donald Trump's last term – has he?”, BBC, 17 stycznia 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cgkxlm142vo> (dostęp: 5.02.2025).

żądań jak najszybszego zakończenia zbrojnego konfliktu. Donald Trump bowiem w trakcie kampanii prezydenckiej wielokrotnie opowiadał się za jak najszybszym powstrzymaniem walk, grożąc negatywnymi konsekwencjami w przypadku braku gotowości stron do kompromisu, a na ostatnim etapie rozmów przedstawiciele nowej administracji wzięli udział w negocjacjach²⁵. Rząd Izraela uznał, że w tej sytuacji ustępstwa na rzecz zawarcia rozejmu pozwolą na zacieśnienie wzajemnych relacji po ukonstytuowaniu się nowej administracji oraz zwiększą szanse na przychyłność wobec innych celów Izraela w kształtowaniu regionalnego układu sił w przyszłości (np. w polityce wobec Iranu). Jednocześnie rządzące partie liczyły, że pozwoli to na zwiększenie akceptacji dla ich programów politycznych ze strony opinii publicznej w Izraelu w perspektywie kolejnych wyborów parlamentarnych²⁶.

Według deklaracji władz Izraela operacja wojskowa w Strefie Gazy miała się m.in. przyczynić do całkowitego wyeliminowania Hamasu i przekonać palestyńską opinię publiczną, że popieranie tej organizacji i jej celów politycznych jest nieracjonalne i prowadzi do ogromnych kosztów społecznych. Poziom zniszczeń infrastruktury w Strefie Gazy w powiązaniu z blokadą regionu i kryzysem humanitarnym miał uświadomić Palestyńczykom, że koszty konfliktu są zbyt wielkie w stosunku do oczekiwanych korzyści. Hamas z kolei rozpoczął swoją operację zbrojną w nadziei, że wzmocni to jego wpływy i poszerzy zaplecze wśród populacji terytoriów palestyńskich. Przebieg walk przyniósł mu jednak ogromne straty. Siły bezpieczeństwa Izraela podjęły efektywne działania na rzecz fizycznego wyeliminowania przywódców Hamasu, zarówno skrzydła wojskowego, jak i politycznego. Według źródeł izraelskich praktycznie wszyscy dowódcy wojskowi wyższego szczebla stracili życie w trakcie trwania operacji. Spektakularny charakter miało zabójstwo Ismaila Haniiji – przywódcy politycznego, który przebywał na emigracji w Katarze. Zginął w zamachu bombowym w Teheranie (31 lipca 2024 r.), dokąd udał się na uroczystości zaprzysiężenia nowego prezydenta tego kraju²⁷. Udana operacja nie tylko osłabiała Hamas, lecz także pokazywała zdolności izraelskich służb specjalnych do podejmowania skutecznych ataków na terytorium

²⁵ Zob. A. Mills, H. Pamuk, M. Spetalnick, „Exclusive: Trump’s Middle East envoy in diplomatic push to help reach Gaza ceasefire before inauguration”, Reuters, 5 grudnia 2024 r., <https://www.reuters.com/world/middle-east/trumps-envoy-meets-qatari-israeli-prime-ministers-ceasefire-push-2024-12-04/> (dostęp: 4.02.2025); W. Marx, J. Socolovsky, K. Lonsdorf, M. Kelemen, G. Myre, J. Hider, „Israel and Hamas reach a Gaza ceasefire agreement”, NPR, 15 stycznia 2025 r., <https://www.npr.org/2025/01/15/g-s1-42883/ceasefire-israel-hamas-gaza-hostage-release> (dostęp: 5.02.2025).

²⁶ J. Bowen, „Israel...”, op. cit.

²⁷ Szerzej zob. R. Bergman, M. Mazzetti, F. Fassihi, „Bomb smuggled into Tehran guesthouse months ago killed Hamas leader”, *The New York Times*, 1 sierpnia 2024 r., <https://www.nytimes.com/2024/08/01/world/middleeast/how-hamas-leader-haniyeh-killed-iran-bomb.html> (dostęp: 4.02.2025).

przeciwnika. Podkreślała także przewagę metod i sposobów działania izraelskich służb specjalnych nad odpowiednimi służbami irańskimi i dowodziła wysokiego poziomu penetracji terytorium Iranu przez wywiad izraelski. Najprawdopodobniej śmierć w trakcie walk (13 lipca 2024 r.) poniósł także Mohammed Deif (właściwie Ibrahim al-Masri) – jeden z liderów wojskowych Hamasu (najwyższy dowódca skrzydła wojskowego organizacji – Brygad Męczennika Izz ad-Dina al-Kassama), którego oskarżono o przygotowanie operacji przeciwko Izraelowi²⁸.

Straty poniesione przez Hamas w trakcie konfliktu to jednak tylko jeden aspekt zagadnienia. Sukcesy na polu walki z Izraelem w październiku 2023 r. dały bowiem zradykalizowanym Palestyńczykom silny impuls do postrzegania tej organizacji jako jedynej zdolnej do podjęcia operacji antyizraelskich. W tym kontekście deklaracje Izraela o konieczności całkowitego wyeliminowania Hamasu wydają się raczej pobożnym życzeniem, a bezwzględność działań jego sił w Okręgu Gazy wzmacnia jedynie radykalizm, zwłaszcza wśród młodych Palestyńczyków żyjących w warunkach okupacji i pozbawionych nadziei na stabilizację i lepsze warunki życia. Hamas to nie tylko organizacja polityczno-wojskowa, to także alternatywa dla pozbawianych szans na lepsze życie Palestyńczyków i realna staje się obawa, że – pomimo ogromnych strat w ciągu 15 miesięcy trwania konfliktu – odbuduje on swój potencjał jako ruch oporu przeciwko siłom okupacyjnym. Hamas posiadał swoje zaplecze przede wszystkim w Okręgu Gazy, istnieje jednak potencjał do rozwoju struktur tej organizacji na obszarze Zachodniego Brzegu Jordanu, gdzie nastroje antyizraelskie w obliczu zniszczeń w Okręgu Gazy oraz aktywności izraelskich osadników dążących do siłowego przejmowania ziemi i rugowania z niej Palestyńczyków wydają się narastać. Sprzyja temu również słabość struktur Autonomii Palestyńskiej, której liderzy oskarżani są o korupcję i niezdolność do efektywnego reprezentowania lokalnej populacji. Najbardziej prawdopodobny scenariusz rozwoju sytuacji po wejściu w życie porozumienia rozejmowego wskazuje na stopniową odbudowę pozycji i wpływów Hamasu²⁹. Można w tym kontekście przywołać doświadczenia z poprzednich konfliktów Izraela z Hamasem i Hezbollahem – jednoznacznie

²⁸ E. Fabian, „IDF confirms Muhammad Deif, commander of Hamas’s military wing, was killed in Gaza strike last month”, *The Times of Israel*, 5 sierpnia 2024 r., https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-confirms-muhammad-deif-commander-of-hamass-military-wing-was-killed-in-gaza-strike-last-month/ (dostęp: 1.02.2025).

²⁹ Według Palestyńskiego Centrum Polityki i Badań popularność Hamasu na Zachodnim Brzegu Jordanu pomiędzy wrześniem 2023 r. (a więc przed wybuchem wojny w Okręgu Gazy) a czerwcem 2024 r. wzrosła z 12% do 41%. W tym samym czasie akceptacja dla Fatahu spadła z 26% do 17%. Zob. M. Stern, *Why Is Hamas’ Popularity Soaring Among Palestinians in the West Bank?*, The Washington Institute for Near East Policy, 24 czerwca 2024 r., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/why-hamas-popularity-soaring-among-palestinians-west-bank> (dostęp: 5.02.2025).

wskazują one na duży potencjał radykalizacji części osób dotkniętych ich negatywnymi konsekwencjami, co może przygotować grunt do kolejnego etapu eskalacji napięć w przyszłości.

Front północny, czyli wojna Izraela z Hezbollahem

Wsparcie udzielone Hamasowi przez szyicką libańską organizację polityczno-wojskową Hezbollah (Partia Boga) generowało od początku tej fazy konfliktu napięcia w relacjach z północnym sąsiadem Izraela. Hezbollah udzielił nie tylko poparcia politycznego Hamasowi, ale rozpoczął już od 8 października 2024 r. ostrzał bronią rakietową terytoriów północnego Izraela (wspierany był również przez radykalne ugrupowania palestyńskie mające swoje bazy w Libanie)³⁰. Ataki rakietowe Hezbollahu zmusiły wielu Izraelczyków do opuszczenia swoich domów w strefie na południe od granicy z Libanem, a liczbę uchodźców oceniano na ponad 80 tys.³¹ Stało się to podstawą dla wzrostu napięć między Izraelem a Libanem, którego władze są zbyt słabe, by poddać jakiegokolwiek kontroli wspierany przez Iran Hezbollah. W tej sytuacji Izraelczycy zaczęli się domagać podjęcia działań na rzecz ustabilizowania sytuacji na północnej granicy.

Stałe zagrożenie atakami ze strony Hezbollahu wydawało się elementem strategii tej organizacji, ukierunkowanej na kształtowanie atmosfery niepewności i zmuszającej Izrael do utrzymywania kontyngentu wojskowego przy północnej granicy. Jednocześnie Hezbollah nie podejmował operacji na większą skalę, co świadczyło raczej o dążeniu do zasiania niepewności w północnym Izraelu (Galilea), bez gotowości podjęcia operacji wojskowej na większą skalę³². Warto pamiętać, że odegrał on ważną rolę w trakcie wojny domowej w Syrii, walcząc po stronie reżimu Baszara al-Asada³³ – straty poniesione w trakcie tej operacji były jednym z czynników hamujących gotowość podjęcia kolejnej akcji bojowej, zwłaszcza że przeciwnik w tym przypadku był o wiele groźniejszy niż partyzanckie ugrupowania antyreżimowe w Syrii. Głównym zewnętrznym sojusznikiem Hezbollahu pozostaje Iran, a dzięki wpływom Teheranu w Syrii (wzmocnionym w okresie wojny domowej w tym państwie, kiedy to

³⁰ Szerzej zob. M. Matusiak, „Izrael-Hezbollah: stan i perspektywy konfliktu”, *Analizy OSW*, 7 marca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-07/izrael-hezbollah-stan-i-perspektywy-konfliktu> (dostęp: 6.02.2025).

³¹ *Updated Report: UN Silent on Displaced Israelis*, UN Watch, 2 lipca 2024 r., <https://unwatch.org/report-un-silent-on-israeli-idps/> (dostęp: 5.02.2025). Łączna liczba wewnętrznie przesiedlonych obywateli Izraela na początku 2025 r. wynosiła 143 tys., zob. *Swords of Iron – Real Time Tracker*, „Israel at War: An Overview”, The Institute for National Security Studies, https://www.inss.org.il/publication/war-data/#elementor-toc_heading-anchor-3 (dostęp: 5.02.2025).

³² Zob. M. Matusiak, „Izrael-Hezbollah...”, op. cit.

³³ Zob. R. Ożarowski, „Hizballah's involvement in the Syrian conflict”, *European Journal of Transformation Studies* 2017, t. 5, nr 1, s. 40–47.

Iran okazał się kluczowym czynnikiem pozwalającym przetrwać reżimowi Baszara al-Asada aż do końca 2024 r.) możliwe było stałe zaopatrywanie Hezbollahu w broń i sprzęt bojowy przez terytorium syryjskie. Dlatego też opinia publiczna w Izraelu była przekonana, że Hezbollah ze względu na swój potencjał stanowi większe zagrożenie dla bezpieczeństwa Izraela niż Hamas. Zagrożenia stąd wynikające w powiązaniu z przekonaniem izraelskich decydentów, że w tych okolicznościach istnieje wśród obywateli państwa przyzwolenie na podjęcie zdecydowanych działań przeciwko Hezbollahowi, doprowadziły do decyzji o konieczności przeprowadzenia ograniczonej do południowego Libanu operacji wojskowej³⁴.

Pierwszym etapem działania władz izraelskich była akcja zmierzająca do fizycznego wyeliminowania bojowników Hezbollahu. Przeprowadzona w dniach 17–18 września 2024 r. operacja służb specjalnych – ze względu na wykorzystane metody i jej zakres – przejdzie do historii współczesnych konfliktów. Izraelowi udało się bowiem za pośrednictwem sieci stworzonych przez siebie przedsiębiorstw i firm usługowych doprowadzić do sprzedaży Hezbollahowi pagerów i krótkofalówek, w których zamontowane zostały niewielkie ładunki wybuchowe. W te rzadko stosowane już dzisiaj urządzenia (ze względu na postęp techniczny prawie całkowicie zastąpione telefonami) bojownicy Hezbollahu zostali wyposażeni właśnie ze względu na bezpieczeństwo – uznano, że telefony komórkowe są łatwe do namierzenia i podsłuchu, pagery i krótkofalówki zaś ze względu na swój przestarzały charakter stanowią o wiele bezpieczniejszy środek służący utrzymywaniu kontaktów. Fakt, iż tysiące tych urządzeń, odpowiednio przygotowanych, tak by stały się mini-bombami uruchamianymi przez zdalny sygnał radiowy, trafiły do członków struktur Hezbollahu, był dużym osiągnięciem izraelskich służb specjalnych. W dniu 17 września ładunki wybuchowe zostały odpalone w pagerach, dzień później w krótkofalówkach, powodując obrażenia u ich posiadaczy, a w wielu przypadkach eliminując ich z dalszej działalności. Liczba osób rannych w tej operacji wyniosła blisko 3 tys., co najmniej 37 poniosło śmierć (wśród ofiar śmiertelnych były także dzieci)³⁵.

Operacja ta okazała się wstępem do zakrojonej na szerszą skalę akcji zniszczenia potencjału bojowego Hezbollahu. Izrael zdecydował się na uderzenie siłami wojskowymi w cele mające znaczenie militarne w południowej części Libanu. Użycie broni miało służyć zarówno fizycznemu wyeliminowaniu

³⁴ Szerzej zob. D. Byman, S.G. Jones, A. Palmer, *Escalating to War between Israel, Hezbollah, and Iran*, Center for Strategic and International Studies, 4 października 2024 r., <https://www.csis.org/analysis/escalating-war-between-israel-hezbollah-and-iran> (dostęp: 6.02.2025).

³⁵ Zob. T. Qiblawi, E. Mackintosh, W. Chang, E. Cheung, Y. Xiong, K. Fox, G. Mezzofiore, B. Bardi, „Israel concealed explosives inside batteries of pagers sold to Hezbollah, Lebanese officials say”, CNN, 27 września 2024 r., <https://edition.cnn.com/2024/09/27/middleeast/israel-pager-attack-hezbollah-lebanon-invs-intl/index.html> (dostęp: 6.02.2025).

bojowników Hezbollahu, jak i zniszczeniu infrastruktury bojowej, a zwłaszcza magazynów broni wykorzystywanej do ataków przeciwko Izraelowi. Jednym z celów Izraela okazał się długoletni lider Hamasu Hasan Nasr Allah; zginął 27 września w ataku lotniczym na budynek w Bejrucie, w którym najprawdopodobniej odbywała się narada kierownictwa organizacji. W trakcie operacji śmierć poniosła większość przywódców wojskowych Hezbollahu, wyeliminowano wielu bojowników, a ofiarą padło też kilka tysięcy cywilów pomimo izraelskich deklaracji, że cele niewojskowe nie są przedmiotem ataków³⁶. W dniu 4 grudnia 2024 r. libańskie ministerstwo zdrowia opublikowało dane, według których w okresie od 8 października 2023 r. w konflikcie z Izraelem 4047 osób zginęło, a 16 638 zostało rannych³⁷.

Trwająca ponad dwa miesiące operacja zakończyła się zawieszeniem broni, które weszło w życie 27 listopada 2024 r. Przyniosła ona znaczne osłabienie potencjału bojowego Hezbollahu, wyeliminowanie najważniejszych przywódców wojskowych i politycznych organizacji oraz zniszczenie wielu magazynów broni, w tym raketowej, stanowiących potencjał zagrażający Izraelowi. Na terenach Libanu graniczących z Izraelem osłabiona została obecność Hezbollahu (wycofanie jednostek tej organizacji na północ od rzeki Litani), a na mocy porozumienia rozejmowego armia libańska zobowiązała się do rozmieszczenia tam swoich sił w porozumieniu z wojskami misji Narodów Zjednoczonych UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon). Wojska izraelskie zostały zobowiązane do stopniowego wycofania się na południe. Porozumienie rozejmowe nie wyeliminowało całkowicie drobnych starć zbrojnych w kolejnych dniach, niemniej miały one raczej charakter incydentalny³⁸.

Miało to przełożenie nie tylko na zdolności wojskowe organizacji, lecz także na efektywność działań politycznych na scenie libańskiej. Hezbollah stanowi bowiem siłę polityczno-wojskową, która od powstania w 1982 r. dąży do maksymalizacji zakresu autonomii wobec instytucji państwa libańskiego, jednocześnie wykorzystując mechanizmy działania jego systemu politycznego do utrwalania wpływów i pozycji. Stworzyło to w konsekwencji sytuację, w której struktura polityczno-wojskowa, jaką jest Hezbollah, była w stanie oddziaływać w istotny sposób na funkcjonowanie państwa, jednocześnie nie ponosząc konsekwencji swoich „pasożytniczych” działań i zachowując odrębne jednostki bojowe (wspierane szkoleniowo i materialnie przez

³⁶ K. Lonsdorf, I. Stern, „From pager blasts to Nasrallah’s killing: 12 days that transformed a bloody conflict”, NPR, 29 września 2024 r., <https://www.npr.org/2024/09/29/g-s1-25348/israel-hezbollah-lebanon-hassan-nasrallah-timeline> (dostęp: 6.02.2025).

³⁷ Dane za: *Lebanon at War Crisis Update, November 2024*, Reliefweb, 23 grudnia 2024 r., <https://reliefweb.int/report/lebanon/lebanon-war-crisis-update-november-2024> (dostęp: 7.02.2025).

³⁸ Ibidem; D. Vaid, „Lebanon ceasefire: Israel strikes target Hezbollah sites”, DW, 7 lutego 2025 r., <https://www.dw.com/en/lebanon-ceasefire-israel-strikes-target-hezbollah-sites/a-71534374> (dostęp: 7.02.2025).

Iran). Liban, rozrywany wewnętrznymi sprzecznościami na tle podziałów politycznych, ideologicznych i religijno-wyznaniowych, *de facto* stał się państwem dysfunkcyjnym, ze słabą armią i służbami porządkowymi niebędącymi w stanie egzekwować porządku prawnego, co Hezbollah wykorzystywał do rozszerzania swoich wpływów³⁹. Osłabienie Hezbollahu w wyniku działań Izraela przyczyniło się więc m.in. do ograniczenia zdolności tego ugrupowania do prowadzenia polityki kontestowania państwowości libańskiej. Jednym z pierwszych przejawów tej sytuacji była zgoda głównych sił politycznych Libanu na wybór prezydenta przez parlament po około dwuletnim okresie paraliżu politycznego. Hezbollah wycofał swój sprzeciw wobec kandydatury byłego oficera Josepha Aouna, 10 stycznia 2025 r. został on wybrany na najwyższy urząd w państwie. Zapewne nie oznacza to szybkiego przełomu prowadzącego do reform państwowości libańskiej i odbudowy jego zdolności do efektywnego zarządzania sprawami państwowymi, może jednak stanowić pierwszy krok na tej drodze⁴⁰.

Stosunki izraelsko-irańskie – o krok od wojny

Stosunki Izraela z Iranem pozostają napięte od czasu rewolucji 1979 r., która przyniosła zmianę reżimu politycznego w Teheranie i umożliwiła dojście do władzy elit odwołujących się do wartości szyickiego islamu jako doktrynalnej podbudowy systemu politycznego kraju. Islamska Republika Iranu uczyniła z Izraela głównego przeciwnika, wykorzystując antyizraelskie hasła w swojej propagandzie jako element mobilizowania opinii publicznej wokół celów władzy w polityce wewnętrznej i odwołując się do tożsamości muzułmańskiej w nadziei, że negowanie istnienia państwa żydowskiego przysporzy zwolenników władzom dążącym do wymazania Izraela z mapy Bliskiego Wschodu. Polityka ta konsekwentnie jest realizowana w wymiarze propagandowym (jako forma dyplomacji publicznej kierowana do opinii publicznej społeczeństw muzułmańskich), chociaż jednocześnie w wymiarze realizacyjnym Teheran wykazywał zawsze dużą dozę pragmatyzmu w swoich działaniach⁴¹.

³⁹ Por. M. Levitt, „Hezbollah Shadow Governance in Lebanon”, *Policy Analysis*, The Washington Institute for Near East Policy, 6 sierpnia 2024 r., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hezbollah-shadow-governance-lebanon> (dostęp: 6.02.2025).

⁴⁰ Zob. M. Yahya, *Joseph Aoun Has Been Elected President of Lebanon*, Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center, 10 stycznia 2025 r., <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2025/01/reaction-shot?lang=en> (dostęp: 6.02.2025); *Lebanon Finally Has a President: The Way Ahead*, Italian Institute for International Political Studies, 10 stycznia 2025 r., <https://www.ispionline.it/en/publication/lebanon-finally-has-a-president-the-way-ahead-196520> (dostęp: 6.02.2025).

⁴¹ Zob. szerzej: D.D. Kaye, A. Nader, P. Roshan, *Israel and Iran: A Dangerous Rivalry*, RAND Corporation, Santa Monica 2011, <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1143osd> (dostęp: 8.02.2025).

Błędy popełnione w polityce wobec regionu Bliskiego Wschodu przez państwa Zachodu w okresie pozimnowojennym stworzyły przestrzeń dla przebudowy regionalnego porządku międzynarodowego, co Teheran wykorzystał do rozszerzenia swoich wpływów w regionie. Interwencje Stanów Zjednoczonych i sojuszników w Afganistanie (zapoczątkowana 7 października 2001 r.) i Iraku (rozpoczęta 19 marca 2003 r.) doprowadziły do zmian geopolitycznych w tych krajach, które pozwoliły Iranowi na wzmocnienie własnych oddziaływań. Zwłaszcza widoczne to było w Iraku zamieszkanym w większości przez muzułmanów szyitów. Wprowadzenie mechanizmów demokracji wyborczej w tym państwie uprzywilejowywało większość szyicką, na którą Iran mógł oddziaływać ideologicznie i politycznie, uzyskując w ten sposób narzędzia do wpływu na sytuację wewnętrzną w tym kraju⁴². Kolejny kraj regionu, Syria, utrzymywał bliskie relacje z Iranem co najmniej od wybuchu wojny irańsko-irackiej, co było warunkowane wspólną wrogością wobec reżimu Saddama Husajna w Iraku. Zaowocowało to wsparciem dla syryjskiego reżimu Baszara al-Asada po wybuchu wojny domowej w Syrii (w 2011 r. w efekcie niepokojów wewnętrznych wywołanych wydarzeniami „arabskiej wiosny”). Zewnętrzne wsparcie umożliwiło przetrwanie jego reżimu aż do grudnia 2024 r. (ocenia się, że koszty zaangażowania Iranu w wojnę domową w Syrii wyniosły 30–50 mld USD), a kluczową rolę w jego ochronie odegrało wsparcie zewnętrzne nie tylko ze strony Iranu, ale również Rosji (od 2015 r.). Osłabienie władz w Damaszku w wyniku konfliktu wewnętrznego przyniosło jednak wyraźne pogłębienie asymetrii w relacjach Syrii i Iranu na korzyść tego drugiego państwa i w konsekwencji jego uzależnienie od zewnętrznej pomocy⁴³. Wpływy Teheranu w Syrii ułatwiły również oddziaływania Iranu na Liban, gdzie powstały w 1982 r. Hezbollah stał się najsilniejszym ugrupowaniem na wewnętrznej scenie politycznej i dzięki wsparciu zewnętrznemu uzyskał dużą autonomię w ramach libańskiego systemu politycznego (choć musiał jednocześnie zapłacić za to wsparcie cenę w postaci udziału w wojnie domowej w Syrii po stronie rządowej)⁴⁴. W konsekwencji tych wydarzeń powstał swego rodzaju obszar „szyickiej

⁴² Szerzej zob. M. Seloom, „From rivals to allies: Iran’s evolving role in Iraq’s geopolitics”, Middle East Council on Global Affairs, 19 kwietnia 2024 r., https://mecouncil.org/publication_chapters/from-rivals-to-allies-irans-evolving-role-in-iraqs-geopolitics/ (dostęp: 7.02.2025); H. Hadad, „Proxy battles: Iraq, Iran, and the turmoil in the Middle East”, European Council on Foreign Relations, 16 kwietnia 2024 r., <https://ecfr.eu/publication/proxy-battles-iraq-iran-and-the-turmoil-in-the-middle-east/> (dostęp: 7.02.2025).

⁴³ Zob. H. Azizi, „How Iran lost Syria”, *Foreign Affairs*, 23 grudnia 2024 r., <https://www.foreignaffairs.com/syria/how-iran-lost-syria> (dostęp: 7.02.2025); R. Ożarowski, „Iran’s engagement in Syrian conflict. Causes and consequences”, *Przegląd Strategiczny* 2018, nr 11, s. 201–210, <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/archiwum/nr-112018/> (dostęp: 7.02.2025).

⁴⁴ Zob. M.A. Piotrowski, „Relacje Iranu z Hezbollahem oraz Hamasem”, *Biuletyn PISM* 2023, nr 150 (2771), <https://pism.pl/publikacje/relacje-iranu-z-hezbollahem-oraz-hamasem> (dostęp: 7.02.2025); M. Levitt, *Hezbollah’s Regional Activities in Support of Iran’s Proxy Networks*, The

dominacji” (irańska „oś oporu”), będący strefą realizacji interesów Iranu w ramach współpracy z przychylnymi państwami (Syria) bądź ugrupowaniami polityczno-wojskowymi (Irak i Liban), wzmocniony dodatkowo rozszerzeniem wpływów na Jemen położony na południowo-zachodnich krańcach Półwyspu Arabskiego – wybuch wojny domowej w tym państwie (w 2014 r.) w konsekwencji wydarzeń „arabskiej wiosny” doprowadził do opanowania północno-zachodniej części kraju przez siły Huti – struktury plemiennie-wyznaniowej stworzonej przez zajdytów, będących jedną z gałęzi szyickiej odmiany islamu, cieszących się wsparciem ze strony Iranu (rywalizującego w tej części regionu z Arabią Saudyjską).

Powstanie irańskiej strefy wpływów pozwoliło na realizację aktywnej polityki kształtowania nowego ładu międzynarodowego na Bliskim Wschodzie⁴⁵. Sukcesy Teheranu stanowiły jednocześnie zagrożenie dla bezpieczeństwa Izraela, zwłaszcza jeśli chodzi o wpływy w krajach z nim sąsiadujących (Syria, Liban). Wiązało się to także z rozbudową infrastruktury wojskowej mogącej służyć Iranowi oraz bezpośrednią obecnością przedstawicieli irańskich sił zbrojnych (Korpus Strażników Rewolucji) w tych krajach. Obawy te wzmacniane były również realizacją przez Iran programu nuklearnego, co zainicjowało debatę na temat rzeczywistych celów tych działań i szans opanowania przez Iran technologii produkcji broni jądrowej. Informacje na ten temat ujawniono w 2002 r., co uruchomiło międzynarodowe wysiłki w celu osiągnięcia kompromisu na rzecz opracowania mechanizmów jego kontroli, jednak porozumienie zawarte w lipcu 2015 r. z Iranem przez tzw. Grupę P5+1 (pięciu stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz Niemcy) zostało wypowiedziane przez prezydenta USA Donalda Trumpa 8 maja 2018 r., co ponownie doprowadziło do wznowienia realizacji programu przez Iran. Decyzja prezydenta Trumpa odpowiadała żądaniom Izraela, który pod rządami prawicy odrzucał możliwość kompromisu z Teheranem⁴⁶.

Relacje izraelsko-irańskie ewoluowały więc w kierunku coraz większej wrogości, a wzrost znaczenia sił prawicowych na scenie politycznej Izraela oznaczał zaostrzenie retoryki antyirańskiej, włącznie z postulatami interwencji militarnej w celu zniszczenia obiektów wojskowych postrzeganych jako groźba dla izraelskiej państwowości. Izrael wielokrotnie podejmował działania mające

Middle East Institute, lipiec 2021, <https://www.washingtoninstitute.org/media/4707> (dostęp: 7.02.2025).

⁴⁵ Por. S. Akbarzadeh, H. Azizi (red.), „Iran in the Middle East. Building bridges or expanding influence?”, Middle East Council on Global Affairs, 19 kwietnia 2024 r., <https://mecouncil.org/publication/iran-in-the-middle-east-building-bridges-or-expanding-influence/> (dostęp: 6.02.2025).

⁴⁶ Szerzej zob. D. Citrinowicz, „2025 will be a decisive year for Iran’s nuclear program”, Atlantic Council, 20 listopada 2024 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/2025-will-be-a-decisive-year-for-irans-nuclear-program/> (dostęp: 7.02.2025).

osłabić irański potencjał wojskowy, stosując różnorodne techniki właściwe służbom specjalnym, jak zabójstwa osób istotnych dla realizacji irańskich programów zbrojeniowych czy wykorzystywanie elektronicznych środków walki do dezorganizacji irańskiego systemu bezpieczeństwa itp. Tego rodzaju przejawy wrogości i rywalizacji we wzajemnych stosunkach nie doprowadziły jednak aż do 2024 r. do bezpośredniego starcia militarnego obu mocarstw regionalnych. Wydaje się, że dla Teheranu celem jego aktywności było raczej podtrzymywanie napięcia i niepewności co do intencji Iranu i jego sojuszników w regionie, przy jednoczesnej dużej wstrzemięźliwości nawet wobec agresywnych poczynań Izraela. Antyizraelskie i antyzachodnie operacje, jeśli były już podejmowane, to raczej w postaci działań różnego rodzaju sił paramilitarnych wspieranych przez Teheran. Podobnie Izrael, pomimo werbalnych gróźb mogących wskazywać na gotowość do eskalacji konfliktu, ograniczał swoją aktywność – pomijając powyższe przykłady wrogich działań – do kampanii propagandowej. Ten „pragmatyzm” oznaczał *de facto*, że strony nie zdecydowały się przejść do bezpośredniej konfrontacji, nawet w sytuacjach ostrej rozbieżności interesów. Wpływ na to miały również oddziaływania regionalnych i pozaregionalnych mocarstw niezainteresowanych eskalacją wrogości w regionie bliskowschodnim.

W 2024 r. doszło jednak do zburzenia tej kruchej równowagi, kiedy okazało się, że konflikt z Hamasem i Hezbollahem grozi bezpośrednią konfrontacją Izraela z Iranem, a niestabilna sytuacja w Syrii wzmacnia obecność tam Teheranu. W okresie trwania wojny domowej w Syrii Izrael wielokrotnie atakował na jej terytorium obiekty wojskowe wykorzystywane przez Iran do realizacji własnych celów wojskowych. Po wybuchu wojny Izraela z Hamasem w październiku 2023 r. wzrost poczucia zagrożenia wśród Izraelczyków zwiększył presję na całkowite wyeliminowanie zewnętrznych źródeł niepokoju o własne bezpieczeństwo. Ataki wojskowe na terytorium Syrii miały m.in. na celu zniszczenie infrastruktury służącej realizacji irańskich celów strategicznych, wzmacniających potencjał bojowy zarówno Syrii, jak i Iranu. Jeden z ataków bombowych przeprowadzonych przez lotnictwo Izraela 1 kwietnia 2024 r. został skierowany na budynek konsulatu irańskiego w Damaszku, w którym przebywali oficerowie irańskiego Korpusu Strażników Rewolucji. Ich śmierć w powiązaniu z jawnym naruszeniem statusu dyplomatycznego obiektu, który stał się celem bombardowania, musiała wywołać ostrą reakcję Teheranu. W odwecie doszło do przeprowadzenia przez Iran 13 kwietnia operacji z użyciem broni raketowej, wymierzonej w terytorium Izraela. Po raz pierwszy w historii Iran zdecydował się na bezpośredni atak, w którym celem były izraelskie obiekty wojskowe. Atak nie wywołał jednak praktycznie żadnych szkód – z około 300 wystrzelonych pocisków 99% zostało przechwycanych przez obronę przeciwlotniczą. Celem była m.in. lotnicza baza Nevatim w południowym Izraelu, gdzie spadło kilka pocisków, nie powodując jednak

większych szkód⁴⁷. W neutralizację lecących rakiet zaangażowały się nie tylko siły obronne Izraela, wsparły je Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja oraz niektóre kraje arabskie (zwłaszcza Jordania ze względu na położenie geograficzne). Faktem jest również, że atak ten został w istocie wcześniej zapowiedziany, co oznacza w praktyce, iż władze Iranu uznały, że nie mogą pozostać bierne wobec akcji izraelskiej, ale jednocześnie atak odwetowy został przeprowadzony w taki sposób, by nie eskalować konfliktu i uniknąć bezpośredniego starcia na większą skalę⁴⁸. W odwecie 19 kwietnia Izrael dokonał ataku raketowego na lotnisko w Isfahanie, uszkodzając częściowo system obrony powietrznej⁴⁹.

Sytuacja powtórzyła się 1 października 2024 r. W tym przypadku atak odwetowy Iranu (ok. 200 pocisków) był odpowiedzią na zabójstwo w zorganizowanym w Teheranie (31 lipca) w zamachu szefa Biura Politycznego Hamasu Ismaila Haniiji oraz reakcją na operację wojskową sił zbrojnych Izraela przeciwko Hezbollahowi w Libanie i zabójstwo przywódcy tej organizacji Hasana Nasr Allaha (27 września). Tak jak i wcześniejszy atak, nie wywołało to poważnych szkód, potwierdziło natomiast skuteczność izraelskiego systemu obrony antyrakietowej (tzw. Żelazna Kopuła) oraz gotowość zaangażowania sojuszników Izraela w obronę jego terytorium⁵⁰. Izrael w odwecie przeprowadził 26 października operację, bombardując na terytorium Iranu ośrodki wojskowe o istotnym znaczeniu dla obronności państwa. Według strony izraelskiej osłabiono irański potencjał produkcji broni rakietowej, powstrzymano się natomiast przed atakami na infrastrukturę naftową i obiekty nuklearne (zgodnie z wcześniejszymi sugestiami amerykańskiego sojusznika). Według strony irańskiej 1 osoba cywilna i 4 żołnierzy poniosło śmierć w trakcie operacji. Wymiana ciosów wywołała obawy o możliwość wybuchu regularnego konfliktu zbrojnego, wydaje się jednak, że obie strony podjęły decyzję o – przynajmniej tymczasowym – ograniczeniu dalszych ataków odwetowych⁵¹.

⁴⁷ E. Fabian, „IDF: 99% of the 300 or so projectiles fired by Iran at Israel overnight were intercepted”, *The Times of Israel*, 14 kwietnia 2024 r., https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-99-of-the-300-or-so-projectiles-fired-by-iran-at-israel-overnight-were-intercepted/ (dostęp: 7.02.2025).

⁴⁸ Zob. R. Bergman, F. Fassihi, E. Schmitt, A. Entous, R. Pérez-Peña, „Miscalculation led to escalation in clash between Israel and Iran”, *The New York Times*, 17 kwietnia 2024 r., <https://www.nytimes.com/2024/04/17/world/middleeast/iran-israel-attack.html> (dostęp: 6.02.2025).

⁴⁹ P. Brown, D. Palumbo, „Israel Iran attack: Damage seen at air base in Isfahan”, BBC, 21 kwietnia 2024 r., <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-68866548> (dostęp: 6.02.2025).

⁵⁰ Zob. A. Pino, „Iran has a strategy for Israel. Now Israel needs one for Iran”, Atlantic Council, 2 października 2024 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-israel-strategy/> (dostęp: 7.02.2025).

⁵¹ T. Bennett, „What we know about Israel's attack on Iran”, BBC, 28 października 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cgr0yvrx4qpo> (dostęp: 6.02.2025).

Relacje Izraela z Iranem znalazły się na krawędzi konfliktu, jednak wydaje się, że obie strony na obecnym etapie ewolucji wzajemnych stosunków gotowe są wykazać się wstrzeźliwością. Irańska gospodarka pozostaje osłabiona dotkliwymi sankcjami, wprowadzonymi przez Zachód w odwecie za kontynuację programów zbrojeniowych (programy rozwoju broni rakietowej i broni nuklearnej). Niepewna pozostaje legitymizacja reżimu politycznego wobec pogarszającej się sytuacji ekonomicznej i podejmowania działań – w odpowiedzi na elementy kontestacji społecznej – wzmacniających autorytaryzm systemu politycznego. W 2024 r. doszło ponadto w Iranie do zmiany na stanowisku prezydenta, kiedy po śmierci w wypadku lotniczym dotychczasowego szefa państwa rozpisane zostały nowe wybory. Co charakterystyczne, zmarły prezydent (Ebrahim Raisi objął urząd 3 sierpnia 2021 r.) reprezentował konserwatywne kręgi w irańskich elitach władzy i był postrzegany jako polityk, który firmował zaostrezenie kursu politycznego w kierunku dalszego ograniczania swobód obywatelskich. Nowo wybrany prezydent Masud Pezeszkijan (objął urząd 30 lipca 2024 r.), pomimo że wywodzi się z wąskiego kręgow polityków firmujących reżim republiki islamskiej, jest postrzegany jako przedstawiciel skrzydła reformatorskiego. Ponadto jest reprezentantem mniejszości azerbejdżańskiej, stanowiącej około 16% populacji kraju. Wysunięcie jego kandydatury (wybory w Iranie mają co prawda charakter powszechny, jednak kandydaci są wcześniej akceptowani przez establishment religijny) może świadczyć o istnieniu ograniczeń dla dalszego funkcjonowania państwa w ramach dotychczasowych form ustrojowych i konieczności pewnych zmian⁵². Trudno oczekiwać, by miały one charakter przełomowy, niemniej przejawy kontestacji społecznej reżimu i pogłębiający się kryzys ekonomiczny wzmacniają problemy z legitymizacją politycznego *status quo*. Dla Zachodu czynnikiem ograniczającym możliwość normalizacji stosunków z Iranem jest również zaangażowanie Teheranu w pomoc Rosji w jej agresji przeciwko Ukrainie – dostawy broni jednoznacznie wskazują, iż Iran zaangażował swoje siły i środki w tę współpracę w nadziei na umocnienie geopolitycznej pozycji Rosji i osłabienie Zachodu. Zmiana administracji w Stanach Zjednoczonych przyniosła pytania o kierunek polityki amerykańskiego mocarstwa wobec Bliskiego Wschodu i wobec wojny w Ukrainie. Te niewiadome są także istotne w kontekście dalszej polityki i międzynarodowej roli Iranu na regionalnej scenie politycznej, zwłaszcza w perspektywie rozpadu irańskiej „osi oporu” po upadku reżimu Baszara al-Asada w Syrii oraz osłabienia potencjału Hezbollahu w Libanie.

⁵² A. Zeidan, *Masoud Pezeshkian*, Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Masoud-Pezeshkian> (dostęp: 7.02.2025).

Syria – koniec pewnej epoki

Oslabienie reżimu syryjskiego i jego zewnętrznych sponsorów doprowadziło ostatecznie do upadku rządów Baszara al-Asada w grudniu 2024 r. Wydarzenie to może okazać się jedną z ważnych przesłanek przebudowy obecnego ładu międzynarodowego w regionie Bliskiego Wschodu. Przejęcie władzy w Damaszku przez ugrupowania opozycyjne, w ramach których najważniejszą organizacją jest Hajat Tahrir asz-Szam (HTS, Organizacja Wyzwolenia Lewantu) – ugrupowanie u swej genezy powiązane z Al-Kaidą – rodzi szereg pytań o przyszłość zarówno Syrii, jak i całego Bliskiego Wschodu. HTS powstała 28 stycznia 2017 r. z połączenia kilku ugrupowań antyrządowych o orientacji fundamentalistycznej, z których najważniejszą była Dżabhat Fath asz-Szam (wcześniej Dżabhat an-Nusra). Utworzenie tej organizacji wiązało się jednocześnie ze zmianami programowymi – nowa struktura przyjęła bardziej pragmatyczny program ukierunkowany na obalenie reżimu Baszara al-Asada, odchodząc od uniwersalistycznych haseł właściwych Al-Kaidzie. Doszło do zbliżenia także w stosunkach HTS z Turcją, chociaż nie wszystkie frakcje w łonie organizacji były gotowe na umacnianie sojuszu z północnym sąsiadem⁵³.

Zmiany polityczne w Syrii nastąpiły gwałtownie i w sposób niespodziewany dla zewnętrznych obserwatorów. Wydawało się, że reżim Baszara al-Asada wyszedł zwycięsko z wojny domowej, która od 2011 r. (od wydarzeń tzw. arabskiej wiosny) zdestabilizowała ten kraj w wymiarze politycznym i gospodarczym. Władze Syrii obroniły wówczas swój stan posiadania przede wszystkim dzięki zewnętrznemu wsparciu wojskowemu. Głównym ich sojusznikiem i sponsorem był Iran, który zaangażował się w bezpośrednie wsparcie materialne i szkoleniowe dla armii rządowej⁵⁴. Sojusz z Iranem zaowocował także zaangażowaniem w konflikt po stronie rządowej bojowników wywodzących się z organizacji sponsorowanych przez Teheran i stanowiących element irańskiej „osi oporu”. Przede wszystkim należy w tym kontekście wymienić libańsko-szyicki Hezbollah oraz proirańskie bojówki z Iraku, których rola, doświadczenie i znaczenie bojowe wzrosły zwłaszcza po walkach ze strukturami Państwa Islamskiego w drugiej połowie minionej dekady⁵⁵. Istotnym elementem systemu sojuszy, dzięki którym reżim w Damaszku mógł przetrwać, okazała się Rosja. Począwszy od 30 września 2015 r., wojska rosyjskie rozpoczęły bezpośrednią interwencję w Syrii, a kluczowe znaczenie

⁵³ Por. A. Aydıntaşbaş, „Tumble, tame, trade: How Turkey is rewriting Syria’s future”, European Council on Foreign Relations, 6 lutego 2025 r., <https://ecfr.eu/article/tumble-tame-trade-how-turkey-is-rewriting-syrias-future/> (dostęp: 8.02.2025).

⁵⁴ Zob. H. Azizi, op. cit.

⁵⁵ Por. A.J. Rubin, B. Hubbard, L. Gamio, „What to know about the axis of resistance, the Iran-backed militia network”, *The New York Times*, 1 października 2024 r., <https://www.nytimes.com/article/axis-resistance-iran-militia.html> (dostęp: 8.02.2025).

dla uzyskania przewagi nad siłami zbrojnej opozycji miała zwłaszcza aktywność rosyjskiego lotnictwa⁵⁶. W pewnym stopniu do ustabilizowania sytuacji w Syrii przyczyniły się także działania szerokiej koalicji państw zaangażowanych w zwalczanie Państwa Islamskiego⁵⁷, które na terenach Iraku i Syrii próbowało w połowie drugiej dekady XXI w. powołać do życia odnowiony kalifat. Upadek tej struktury wojskowo-politycznej (przede wszystkim pozbawienie kontroli nad terytorium opanowanych przez bojówki PI przez koalicję sił antydżihadystycznych) sprzyjał stabilizacji sytuacji w regionie, w tym również w Syrii.

Pomimo że sytuacja ulegała stopniowej stabilizacji, w istocie wojna domowa w Syrii nigdy się nie zakończyła. Wybuch wojny domowej doprowadził do aktywizacji sił kurdyjskich w północnej części kraju, gdzie w wyniku aktywności militarnej partyzantów (peszmergowie) powołana została do życia tzw. Rożawa (oficjalna nazwa: Autonomiczna Administracja Północnej i Wschodniej Syrii) – jednostka terytorialna, na której obszarze powstały autonomiczne struktury władzy kurdyjskiej. Należy dodać, że Kurdowie mieli polityczne i wojskowe wsparcie ze strony Stanów Zjednoczonych – konsekwentna postawa prozachodnia, współpraca z koalicją państw zwalczających Państwo Islamskie oraz znaczna siła bojowa okazały się kluczowe dla budowy ich pozycji jako istotnego elementu wewnętrznego układu sił w Syrii. Zbrojnym ramieniem autonomii kurdyjskiej są Powszechne Jednostki Ochrony (YPG) współpracujące z innymi oddziałami syryjskimi na tym terytorium w ramach Syryjskich Sił Demokratycznych (SDF)⁵⁸.

Aktywizacja sił kurdyjskich doprowadziła jednak do obaw ze strony Ankary, która postrzega tę aktywność jako zagrożenie ze względu na utrzymujące się nastroje separatystyczne we wschodnich prowincjach Turcji, zamieszkałych przez tę mniejszość etniczną. Stało się to przyczyną kolejnych interwencji zbrojnych armii tureckiej (2016–2019), w wyniku których część terenów przygranicznych Syrii znalazła się pod kontrolą jej wojsk i współpracujących z nimi jednostek syryjskich (Syryjska Armia Narodowa). Polityka Turcji ewoluowała w trakcie trwania konfliktu, od zdecydowanego wsparcia dla sił antyreżimowych po zniuansowaną politykę budowania własnej strefy wpływów na północy oraz pragmatyczne podejście do ewentualnej współpracy z siłami

⁵⁶ N. Grajewski, *The Evolution of Russian and Iranian Cooperation in Syria*, Center for Strategic and International Studies, 17 listopada 2021 r., <https://www.csis.org/analysis/evolution-russian-and-iranian-cooperation-syria> (dostęp: 8.02.2025); T. Wójtowicz, I. Barsznica, K. Drąg, „The influence of Russian military involvement in the war in Syria”, *Zeszyty Naukowe ASzWoj* 2018, nr 2 (111), s. 85–99.

⁵⁷ Zob. Global Coalition, <https://theglobalcoalition.org/en/> (dostęp: 8.02.2025).

⁵⁸ Szerzej zob. T. Schmidinger, *Rojava: Revolution, War and the Future of Syria's Kurds*, przeł. M. Schiffmann, Pluto Press, London 2018. Zob. też materiały na temat Rożawy: Rojava Information Center, <https://rojavainformationcenter.org/> (dostęp: 8.02.2025).

reżimowymi i Rosją. Turecka kontrola przygranicznych terytoriów syryjskich oraz antykurdyjskie działania w wymiarze politycznym i wojskowym sprawiły, że w sytuacji zagrożenia władze kurdyjskie w Syrii zdecydowały się na zbliżenie z rządem w Damaszku (który *de facto* zaakceptował autonomię Rożawy), chociaż jednocześnie podtrzymywały kanały współpracy ze Stanami Zjednoczonymi – na obszarze syryjskiego Kurdystanu przebywa ok. 2 tys. żołnierzy amerykańskich⁵⁹.

Terytorium syryjskim, którego siły rządowe nie zdołały sobie podporządkować w trakcie walk, był region Idlibu, miasta w północno-zachodniej części kraju, gdzie ażylem mogły cieszyć się siły opozycyjne, zwalczające zarówno bojówki Państwa Islamskiego, jak i wojska wierne al-Asadowi. Główną siłą polityczno-wojskową na tym obszarze była Organizacja Wyzwolenia Lewantu (HTS). Na jej czele stoi Ahmed Husajn asz-Szara (znany także pod pseudonimem Abu Mohammed al-Dżaulani), były bojownik Al-Kaidy w Iraku w latach 2004–2012, a następnie syryjskiej Dżabhat an-Nusra/Dżabhat Fath asz-Szam (2012–2017)⁶⁰. HTS zdołała zachować kontrolę nad częścią Syrii, wprowadzić tam własną administrację (Rząd Ocalenia Syrii) i utrzymać w stanie gotowości siły zbrojne, które w odpowiednim momencie okazały się zdolne do ofensywy przeciwko siłom reżimowym.

Upadek prezydenta Baszara al-Asada stał się możliwy przede wszystkim dzięki zmianie okoliczności zewnętrznych. Pozorne zwycięstwo w wojnie domowej w minionej dekadzie zapewnili mu zewnętrzni sojusznicy, ale trwanie reżimu w późniejszych latach było zależne od zewnętrznego zasilania osłabionych struktur państwowych. Zniszczona gospodarka, miliony uchodźców, nepotyzm i ogromna korupcja pogłębiały niestabilność państwa i delegitymizowały reżim istniejący dzięki zewnętrznemu wsparciu. Eskalacja napięcia w relacjach Iranu z Izraelem, osłabienie sojuszniczych dla Iranu Hamasu i Hezbollahu w wyniku wojny wywołanej przez tę pierwszą organizację, ataki izraelskie na irańską infrastrukturę wojskową na terytorium Syrii i Iranu, słabość militarna armii syryjskiej niemogącej samodzielnie zapewnić wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa – to wszystko przyczyniło się do sytuacji, w której opozycja zbrojna spod znaku HTS podjęła wysiłek zbrojnego przejęcia władzy. Iran osłabiony wewnętrznymi problemami społecznymi i ekonomicznymi oraz konfrontacją z Izraelem, która ukazała istnienie ograniczeń dla możliwości dalszej ekspozycji siły przez Teheran w regionie, nie zdecydował się na podjęcie bezpośrednich działań

⁵⁹ A. Aydıntaşbaş, op. cit.

⁶⁰ Syryjskie oddziały Al-Kaidy, z których wyłoniła się Dżabhat an-Nusra, po wybuchu wojny domowej zaangażowały się w walki przeciwko siłom rządowym, jednak próba przejęcia kontroli nad siłami opozycyjnymi wywodzącymi się z nurtu fundamentalistycznego przez liderów rodzącego się wówczas Państwa Islamskiego doprowadziły do wzajemnej wrogości i konfliktu obu organizacji.

w celu obrony sojuszniczego reżimu. Podobnie Rosja, zaangażowana militarnie w agresję w Ukrainie i skoncentrowana na realizacji ekspansywnych celów w Europie, również nie włączyła się w działania na froncie syryjskim. W tej sytuacji oddziały opozycyjne, wychodząc 27 listopada 2024 r. z Idlibu, w ciągu jedenastu dni przeprowadziły skuteczną ofensywę. W dniu 4 grudnia opanowano prowincję Aleppo, 5 grudnia padła Hama, 8 grudnia zajęto stolicę kraju – Damaszek. Bojownicy z HTS przygotowywali ofensywę (operacja „Odstraszanie Agresji”) przez mniej więcej rok, uruchamiając produkcję broni, tworząc specjalną jednostkę dronów bojowych i koordynując strategię działania z innymi ugrupowaniami rebeliantów⁶¹.

Prezydent al-Asad uciekł z kraju i uzyskał azyl polityczny w Moskwie. Po okresie przejściowym 29 stycznia 2025 r. lider HTS, Ahmed asz-Szara, został ogłoszony tymczasowym prezydentem państwa. Nowe władze zapowiedziały podjęcie wysiłków na rzecz opracowania nowej konstytucji. Pomimo powiązań z ugrupowaniami fundamentalistycznymi w przeszłości władze tymczasowe deklarują konieczność poszanowania praw mniejszości i odcinają się od radykalizmu politycznego. Jedną z decyzji ukazujących ewolucję pozycji i roli Syrii w regionalnym układzie sił na Bliskim Wschodzie jest ograniczenie współpracy z Rosją. Dwie bazy wojskowe – lotnicza w Humajmim i morska w Tartus – znalazły się w stanie likwidacji po decyzjach nowych władz, które zażądały ponadto od Rosji rekompensaty za zniszczenia wojenne. Wydaje się również, że współczesna Syria ograniczy zakres współpracy z Iranem jako głównym sojusznikiem obalonego reżimu. Kolejne decyzje pokażą, w jakim kierunku zmierza Syria po obaleniu trwającej od 1971 r. dyktatury rodziny Asadów⁶².

* * *

Rok 2024 na Bliskim Wschodzie przyniósł wydarzenia, które wydają się zapowiadać – przynajmniej częściowe – zmiany w regionalnym układzie sił. Potwierdzenie dominacji militarnej Izraela nad Hamasem i Hezbollahem oraz bezpośrednie starcie militarne (choć w ograniczonym wymiarze) z Iranem przyniosło wzmocnienie pozycji państwa żydowskiego na Bliskim Wschodzie i ograniczenie możliwości oddziaływania na kształt ładu międzynarodowego przez Teheran. Proces ten został wzmocniony w wyniku upadku reżimu Baszara al-Asada w Syrii w grudniu 2024 r. Wydarzenia te zagroziły

⁶¹ A. Smith, „What to know about Assad’s fall and what might happen next in Syria”, NBC News, 9 grudnia 2024 r., <https://www.nbcnews.com/news/world/syria-assad-fall-rebels-hts-what-now-rcna183401> (dostęp: 8.02.2025); J. Bowen, „Shaken by Assad’s sudden fall, Syria faces seismic turning point”, BBC, 9 grudnia 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cp8n20z080ko> (dostęp: 8.02.2025).

⁶² Szerzej zob. M. Alshamary et al., „The Assad regime falls. What happens now?”, Brookings, 9 grudnia 2024 r., <https://www.brookings.edu/articles/the-assad-regime-falls-what-happens-now/> (dostęp: 8.02.2025).

stabilności budowanej przez dwie dekady przez Iran tzw. osi oporu, czyli sieci wpływów w regionie opartej na sojuszach z Syrią i polityczno-wojskowymi ugrupowaniami w Iraku, Syrii, Libanie, Palestynie i Jemenie. Zmiana elit rządzących w Damaszku oznaczała także ograniczenie wpływów Rosji na Bliskim Wschodzie. Natomiast zwycięstwo Donalda Trumpa w wyborach prezydenckich w Stanach Zjednoczonych wzmocniło Izrael i potencjalnie konserwatywne monarchie arabskie. Wydarzenia te stanowią przesłanki dla ewolucji regionalnego ładu międzynarodowego w kolejnych latach. Choć jednocześnie zbyt wiele niewiadomych, jeśli chodzi o istotę i charakter zachodzących procesów, wymaga wstrzemięźliwości w projektowaniu przyszłych stanów ładu.

Middle East: Strength over law and emotion over rationality

The year 2024 in the Middle East brought events that seemed to herald – at least in part – changes in the regional balance of power. The reaffirmation of Israel's military dominance in its conflicts with Hamas and Hezbollah, and the direct military clash (on a limited scale) with Iran, brought a strengthening of the Jewish state's position in the Middle East and a reduction in Tehran's ability to influence the shape of the international order. This process was reinforced by the fall of Bashar al-Assad's regime in Syria in December 2024. These events threatened the stability of the so-called "axis of resistance", a network of influence in the region built up over two decades by Iran and based on alliances with Syria and political-military groups in Iraq, Syria, Lebanon, Palestine, and Yemen. The change of the ruling elites in Damascus also meant a reduction in Russia's influence in the Middle East. Donald Trump's victory in US presidential election in turn strengthened Israel and the (potentially) conservative Arab monarchies. These developments may lead to an evolution of the regional international order in the years to come.

Keywords: war between Israel and Hamas, Israel, Gaza Strip, Hamas, war between Israel and Hezbollah, Hezbollah, Lebanon, civil war in Syria, Syria, Iran, "axis of resistance"

Słowa kluczowe: wojna Izraela z Hamasem, Izrael, Okręg Gazy, Hamas, wojna Izraela z Hezbollahem, Hezbollah, Liban, wojna domowa w Syrii, Syria, Iran, „oś oporu”